

VIDURINIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS MOKINIŲ VERTYBIŲ RAIŠKA PER KŪNO KULTŪROS PAMOKAS

Anotacija. M. Lukšienės pedagoginio palikimo įžvalgų praeičiai, dabarčiai ir ateičiai kontekste siekiama atsakyti į probleminį klausimą, kokia yra vertybių raiška per kūno kultūros pamokas. Tyrimo tikslas – atskleisti viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių (berniukų ir mergaičių) vertybių raišką per kūno kultūros pamokas. Tiriant instrumentines ir terminalines vertybes buvo taikoma M. Rokeacho vertybių įvertinimo metodika. Išvados grindžiamos empirinio tyrimo rezultatais.

Esminiai žodžiai: kūno kultūros pamokos, instrumentinės ir terminalinės vertybės, vidurinis mokyklinis amžius.

Įvadas

M. Lukšienės ir kitų švietimo reformos lyderių publikacijose, jų rengtuose ar aprobuotuose mokyklos veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose „Tautinės mokyklos koncepcija“ (1988), „Lietuvos švietimo koncepcija“ (1992), „Lietuvos švietimo reformos gairės“ (1993), „Bendrojo lavinimo mokyklos programos“ (1994) pabrėžiama vertybių ugdymo svarba [18].

Vertybės, kaip žmogaus santykis su būtimi, padeda individui orientuotis aplinkoje, atsirinkti iš aplinkos tuos dalykus, kurie jam tampa subjektyviai svarbūs brendimo metu. Susiformavusios skirtingų kartų gyvavimo laikotarpiais, perduodamos iš kartos į kartą kai kurios vertybės išlieka, jos įeina į būtį ir sudaro mūsų pasaulėvokos organišką visumą.

Vertybės yra tai, ką reikia atrasti didelėje vertinimų įvairovėje ir kas yra pastovu ir nesaistoma laiko. Pasak B. Bitino (1996), „vertybės žmogui visada buvo įsikūnijimas kažko betarpiško, nepaliečiamo, dvasingo, amžino“ [6]. M. Lukšienė (2000) atkreipė ugdytojų dėmesį, kad „žmogaus brandos kelias eina per besiformuojančią jo paties savimonę bei ugdomą savikūrą ir pasiekia viršūnę, kai, sąmoningai aprėpęs savo ir gimtosios kultūros būtį, žmogus geba savo kūryba turtinti žmonių vertybėmis“ [17]. Vertybės paaiškina žmogaus elgesį, užtikrina asmenybės kryptingumą. Jos reguliuoja žmonių santykius. Tyrimai rodo, kad pamatinės individų vertybės formuojasi iki jauno suaugusiojo amžiaus ir vėliau mažai keičiasi [4; 10].

Švietimo ir mokslo ministerijos išleistame leidinyje „Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai“ (2003) vertybės traktuojamos kaip svarbiausias mokyklos tikslas, vertybių sistema laikoma pagrindine kompetencijos dalimi. Galbūt Švietimo standartuose keliami reikalavimai dar nepakankamai įgyvendinti, dar nepasiekta, kad ugdytūsi jautri sąžinė, kilni siela. Ugdymas pasiekia savo tikslų, kai mokiniai įsisąmonina įgytų žinių ir mokėjimų subjektyvią vertybinę prasmę [7].

Vertybių ugdymo svarba viduriniojo mokyklinio amžiaus, t. y. paauglystės, laikotarpiu gali būti paaiškinta tuo, kad paaugliai bando rasti savo vietą, pasikeisti patys, kad joje prisitaikytų, ir keisti aplinką, kad pritaikytų sau. Todėl šis asmenybės amžiaus tarpsnis, mūsų manymu, kelia didelį susidomėjimą ir reikalauja atidaus tyrimo. Nuo to, kokias vertybes jaunoji karta (viduriniojo mokyklinio amžiaus mokiniai) pripažins prasminėmis, tokiomis ir vadovausis gyvenime, o tai reiškia, kad tokia bus ir mūsų visuomenė.

Vidurinis mokyklinis amžius – tai yra vienas iš krizinių asmenybės raidos etapų. Dėl sparčių fiziologinių pokyčių organizme, dar nesusiformavusios psichologinės ir socialinės brandos, viduriniojo mokyklinio amžiaus mokiniai yra mažiau atsparūs aplinkos stresorių poveikiui, sutrinka jų gebėjimas prisitaikyti prie mokykloje keliamų reikalavimų, visuomenės reglamentuojamų normų, jiems sunkiau adekvačiai sąveikauti su juos supančia aplinka tomis sąlygomis, kurios yra esamoje socialinėje sistemoje [19; 20; 21; 24; 33].

Analizuojant vaikų ir paauglių psichosocialinę sveikatą lemiančius veiksnius, vis dažniau akcentuojama agresija, somatiniai sutrikimai, depresija, nerimas, nepakankamas savęs vertinimas [22; 33], t. y. jų psichosocialinis dezaptivumas. Dėl mokyklinės dezadaptacijos formuojasi ar net išvirtina emociniai sutrikimai, kurie neigiamai veikia asmenybės raidą, motyvaciją, elgesį ir todėl dar labiau apsunkina vaiko tolesnės adaptacijos eigą [19]. Kai susidaro dorinių vertybių vakuumas, daugėja paauglių sveikatos sutrikimų ir psichosomatinių negalavimų, silpnėja vidinė darna [20]. Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje atlikti moksleivių elgesio, gyvenimo būdo bei sveikatos moksliniai tyrinėjimai parodė, kad mokyklinio

amžiaus vaikų psichinė sveikata pastaraisiais metais turi tendenciją blogėti [28]. Paaugliams nesugebant perimti dorinių vertybių ir prisitaikyti prie besikeičiančios aplinkos, didėja jaunų žmonių alkoholinių gėrimų ir narkotikų vartojimo dažnis, tai tampa vis aktualesne sveikatos ir socialine problema [29]. Alkoholinių gėrimų ir narkotikų vartojimas veda prie paauglių nusikalstamumo ir savižudybių, o vis jaunėjantis nepilnamečių teisės pažeidėjų amžius, vis sunkėjantis jų padarytų nusikaltimų pobūdis byloja, kad Lietuvos jaunų žmonių savižudybių rodikliai yra aukščiausi Europoje [29]. Visa tai verčia susimąstyti apie viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių vertybių ugdymo svarbą.

Palyginus paauglių, besimokančių tose pačiose mokyklose, tyrimo duomenis, gautus 1999 ir 2009 m., atskleista kad dabartiniai paaugliai visais dvasinių vertybių atžvilgiais pozityviau vertina savo poelgius, kad švietimo reforma skatina demokratinių procesų plėtrą, bet išlieka būtinybė stimuliuoti dvasinių vertybių prasmingumo išvalgas [25]. Pasak E. Martišauskienės (2010), pastaruoju metu ryškėja nevienoda dvasinių vertybių konfiguracija: vienos vertybės panašiai saistomos visais empiriniais požymiais, o kitos – tik vienu. Tai leidžia manyti, kad tos vertybės dar netapo pamatiniais kriterijais, o funkcionuoja fragmentiškai, pagal situaciją [25]. Taip atsitiko su labiausiai pripažįstamomis vertybėmis – sąžiningumu, kai ištikimybei skiriami aukščiausi vertinimai, o tiesos sakymui daug mažesni, ir jautrumu grožiui, kai reikšmingai skiriasi grožio patyrimas ir humoro turėjimas. Nestabiliausiai paaugliai vertina savo altruizmą (pasišventimą darbui, aukojimąsi), daugiau, atsižvelgiant į situaciją, – atsakingumą (pareigų vykdymą, nenuolaidžiavimą aplaidumui, atsakymą už savo veiksmus) ir solidarumą (interesų derinimą, toleranciją) [25].

Nors į vertybių integravimo į ugdymo procesą mokykloje dažnai atsižvelgiama [31; 32], manome, kad reikalingas nuolatinis ir sistemingas ugdytinų per kūno kultūros pamokas vertybių tyrimas, nes pastaruoju metu vis labiau akcentuojami probleminiai klausimai, susiję su sportuojančių ir nespportuojančių paauglių požiūriu į vertybes ir jų prasmės suvokimą [8; 27]. Kreipiamas dėmesys į mokinių dorines vertybes (jautrumą, pareigingumą, atsakingumą, teisingumą), jų pilietiškumą, moralines ir dvasines vertybes, taip pat akademinės vertybes [24]. Tuo labiau kad, pasak M. Lukšienės (2000), neverta orientuotis į kraštutinį Vakarų žmogaus modelį, kuris aukština veiklą, primiršdamas vertybes ir dorinę motyvaciją. Nekyla abejonių, kad vertybių ugdymas nėra kurio nors vieno mokomojo dalyko uždavinys,

bet turi būti integruotas į visų dalykų, kartu ir kūno kultūros, mokymąsi.

Kūno kultūra apima emocinę – psichologinę, judėjimo ir pažinimo sritis, ugdo ne tik judesių kultūrą ir bendrąsias žmogaus vertybes, bet ir pilietinę – socialinę kompetenciją, gyvenimo įgūdžius. Kūno kultūros pamokoje galima veiksmingai išnaudoti grupės potencialą individualiems ugdytinio elgesio pokyčiams pasiekti, o tai išskirtinis, palyginti su kitomis, kūno kultūros pamokos bruožas. Tačiau ir kūno kultūros mokytojams iškyla didžiulis iššūkis – kokiomis priemonėmis skatinti mokinių dorinių vertybių raišką. Šiuolaikinis kūno kultūros mokytojas turėtų ieškoti naujų ugdymo priemonių – netradicinių fizinio aktyvumo formų, domėtis naujausia mokslinė / praktine literatūra ir perteikti žinias mokiniams, būti pavyzdžiu ne tik mokiniams, bet ir visai mokyklos bendruomenei. Todėl pagrįstai galima teigti, kad kūno kultūros pamokos mokykloje ir neformalusis fizinis ugdymas negali apsiriboti vien tik fizinių galių plėtote, jis privalo brandinti asmenybę, skatinti vertybinių orientacijų ugdymą [8]. Ugdymas be vertybių tampa „imitacija, dresūra, kuri gali laiduoti aukštą žinių ir gebėjimų lygį, tačiau asmenybinius pokyčius gali palikti atsitiktinėje plotmėje“ [24].

Mokslinių darbų, skirtų viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių išugdytų vertybių per kūno kultūros pamokas analizei, dar stokojama. Galima aptikti tik tyrimų apie mokinių požiūrį ar nuostatas į vertybes [8; 26; 30], tačiau pačios ugdytinės vertybės nėra analizuojamos. Siekiant atskleisti, kas pastaruoju metu lemia viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių asmenybės kryptingumą, svarbu ištirti, kokios vertybės per kūno kultūros pamokas tampa jiems prioritetinė. Ir toliau išlieka aktuali mokslinė problema – kokia yra vertybių raiška per kūno kultūros pamokas. Kyla klausimas, kiek dokumentuose „Lietuvos švietimo koncepcija“ (1992), „Lietuvos švietimo reformos gairės“ (1993) postuluojamos vertybės įsitvirtino šiandienos mokykloje, kaip sekasi vertybes ugdyti per kūno kultūros pamokas.

Tyrimo tikslas – atskleisti viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių (berniukų ir mergaičių) vertybių raišką per kūno kultūros pamokas.

Tyrimo imtis ir metodai. Tyrimas buvo atliktas 2011 m. spalio mėn. Atsitiktinės atrankos būdu buvo atrinkti viduriniojo mokyklinio amžiaus (14–15 metų) mokiniai iš Kauno miesto vidurinių mokyklų: Kauno „Purienu“, Kauno Tado Ivanausko bei S. Dariaus ir S. Girėno gimnazijos. Tiriamąją imtį sudarė 214 bendrojo lavinimo mokyklų VIII–IX klasių mokinių (108 mergaitės ir 106 berniukai).

Empirinio tyrimo metu taikyta modifikuota M. Rokeach vertybinių orientacijų metodika [12], kuri buvo adaptuota A. Budreikaitės ir E. Adaškevičienės (2010). Tyrimo metu buvo taikomos tik tos vertybių skalės, kurios labiausiai atitinka kūno kultūros ir sporto sritį.

Tiriamiesiems buvo pateiktos penkios terminalinės vertybės (laimėjimas / pergalė, sportinių žaidimų malonumas, nuoširdus bendravimas, komandos veiksmų suderinamumas, gebėjimų rodymas), kurias reikėjo įvertinti 5 balų skalėje pagal svarbą. Kiekvienas atsakymų į teiginius variantas įvertintas atitinkamu balu: nuo vieno balo, jeigu vertybė visiškai nesvarbi, iki penkių balų, kai vertybė yra labai svarbi. Mus domino tik labai aukšti vertybių įvertinimo rodikliai (4–5 balai), kadangi jie parodo, kuri vertybė iš tikrųjų yra prioritetinga. Todėl nebuvo skaičiuojamas vertinimų vidurkis ir standartinis nuokrypis, o buvo apskaičiuota, kiek procentų berniukų ir mergaičių aukštai (t. y. 4 arba 5 balais) įvertino kiekvieną vertybę.

Taip pat buvo pateiktos ir aštuonios instrumentinės vertybės (atkaklumas, atsakingumas, darbštumas, optimizmas, drąsa, lyderystė, paklusnumas, geranoriškumas), kurias reikėjo įvertinti 8 balų skalėje pagal svarbą. Kiekvienas atsakymų į teiginius variantas įvertintas atitinkamu balu: nuo vieno balo, jeigu vertybė visiškai nesvarbi, iki aštuonių balų, kai vertybė yra labai svarbi. Buvo vertinami tik labai aukšti vertybių įvertinimo rodikliai (7–8 balai). Norėdami atskleisti vertybių panašumus ir skirtumus, mes surangavome terminalines vertybes nuo pirmos (svarbiausios) iki penktos (mažiausiai svarbios) ir instrumentines vertybes nuo pirmos (svarbiausios) iki aštuntos (mažiausiai svarbios).

Matematinės statistikos hipotezėms (vertybių įvertinimo santykinų dažnumų skirtumo patikimu-

mui tarp berniukų ir mergaičių) patikrinti buvo taikomas Stjudento t kriterijus.

Tyrimo rezultatai

Lyginamoji tyrimo duomenų analizė atskleidė viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių (berniukų ir mergaičių) vertybių panašumus ir skirtumus per kūno kultūros pamokas. Tarp berniukų ir mergaičių pasiskirstymo pagal aukštą instrumentinių vertybių vertinimą kūno kultūros pamokų metu nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas: berniukams būdingas labiau išreikštas atkaklumas ir lyderystė ($p < 0,05$; 1 lentelė), o mergaitėms būdingas labiau išreikštas atsakingumas ir paklusnumas.

Analizuojant viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių (berniukų ir mergaičių) instrumentines vertybes per kūno kultūros pamokas nustatyta, kad pati svarbiausia vertybė yra atkaklumas (gebėjimas siekti užsibrėžtų tikslų). 86 proc. berniukų atkalumą įvertino kaip labai svarbią vertybę. Toks pats vertinimas buvo būdingas 75 proc. mergaičių.

Viduriniojo mokyklinio amžiaus mokiniai kaip svarbią instrumentinę vertybę per kūno kultūros pamokas nurodo ir lyderystę, kuri išsiskiria aukštu vertinimų lygiu ir vertybių hierarchijoje užima antrą vietą. Lyderystė statistiškai reikšmingai svarbesnė berniukams nei mergaitėms. Trečią vietą viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių vertybių hierarchijoje užima optimizmas (pozityvų požiūris į aplinką ir iškylančius sunkumus). Ketvirtoji vieta tenka darbštumo instrumentinei vertybei.

Drąsos, atsakingumo, paklusnumo ir geranoriškumo vertybių per kūno kultūros pamokas svarbumo gilesnės įžvalgos stoka orientuoja kūno kultūros mokytojus daugiau dėmesio kreipti į šių vertybių prasmės suvokimo gilinimą. Tyrimo duomenys rodo,

1 lentelė

Berniukų ir mergaičių pasiskirstymas pagal aukštą instrumentinių vertybių vertinimą kūno kultūros pamokų metu (procentais) ir tų vertybių rangai

Instrumentinės vertybės	Mergaitės	Berniukai	t kriterijaus reikšmė ir patikimumo lygmuo
Atkaklumas	75 – 1	86 – 1	– 2,05; $p < 0,05$
Atsakingumas	51 – 5	37 – 6	2,91; $p < 0,01$
Darbštumas	63 – 4	56 – 4	1,04; $p > 0,05$
Optimizmas	70 – 3	65 – 3	0,78; $p > 0,05$
Drąsa	49 – 7	38 – 5	1,63; $p < 0,05$
Lyderystė	73 – 2	84 – 2	– 1,98; $p < 0,05$
Paklusnumas	50 – 6	36 – 7	2,09; $p < 0,05$
Geranoriškumas	37 – 8	33 – 8	0,61; $p > 0,05$

Berniukų ir mergaičių pasiskirstymas pagal aukštą terminalinių vertybių vertinimą kūno kultūros pamokų metu (procentais) ir tų vertybių rangai

Terminalinės vertybės	Mergaitės	Berniukai	T kriterijaus reikšmė ir patikimumo lygmuo
1. Laimėjimas / pergalė	– 3	79 – 1	– 2,15; p < 0,05
2. Sportinių žaidimų malonumas	75 – 1	72 – 2	0,50; p > 0,05
3. Nuoširdus bendravimas	68 – 2	54 – 3	2,12; p < 0,05
4. Komandos veiksmų suderinamumas	41 – 5	39 – 5	0,30; p > 0,05
5. Gebėjimų rodymas	46 – 4	48 – 4	– 0,29; p > 0,05

kad šios vertybės svarbiausių vertybių hierarchijoje užima paskutines vietas.

Lyginamoji tyrimo duomenų analizė taip pat atskleidė ir kai kuriuos reikšmingus viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių požiūrio į terminalines vertybes skirtumus (2 lentelė).

Laimėjimai mergaitėms kaip terminalinė vertybė per kūno kultūros pamokas atsiduria trečioje vietoje. Nuoširdų bendravimą kaip terminalinę vertybę nurodė pusė tirtų berniukų: berniukų vertybių hierarchijoje jis atsiduria trečioje vietoje.

Gebėjimų rodymas ir komandos veiksmų suderinamumas kaip terminalinės vertybės per kūno kultūros pamokas atsiduria ketvirtoje ir penktoje vietoje. Tyrimo rezultatai parodė, kad berniukų ir mergaičių terminalinių vertybių per kūno kultūros pamokas vertinimų statistiškai reikšmingų skirtumų nebuvo nustatyta šių vertybių: sportinių žaidimų malonumas, gebėjimų rodymas ir komandos veiksmų suderinamumas.

Rezultatų aptarimas

Remiantis M. Lukšienės pedagoginio palikimo įžvalgomis praeičiai, dabarčiai ir ateičiai, galima teigti, kad vertybių ugdymas nepraranda savo aktualumo ir šiandien. Mokslinėje literatūroje dar stokojama duomenų apie vertybes, tyrimo metu taikant M. Roakeach metodiką. Mūsų tyrimo metu buvo siekiama atskleisti viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių (berniukų ir mergaičių) vertybių raišką per kūno kultūros pamokas. Atlikto tyrimo duomenys parodė, kad asmenybė doroviškai bręsta atsirinkdama ir įsisąmonindama vertybes [34]. Vis dėlto asmenybės brenimas yra prieštaringas procesas, nes vyksta vertybių įsisąmoninimas arba antivertybių pervertinimas. Vertybių įsisąmoninimas labai priklauso nuo to, kokią asmeninę reikšmę jos turi pačiam ugdytiniui, ar jos yra svarbios ir reikalingos, nes auklėjimo psichologinis pagrindas – emociniai išgyvenimai: auklėjimo pro-

cese asmenybės lygmeniu įsitvirtina tik tos vertybės, kurios yra emociškai aktualios ugdytiniui [7].

Tyrimas parodė, kad viduriniojo mokyklinio amžiaus mokiniams (berniukams ir mergaitėms) svarbiausios instrumentinės vertybės per kūno kultūros pamokas yra atkalumas ir lyderystė. O tokios vertybės, kaip antai geranoriškumas, drąsa ir paklusnumas, išlieka mažiausiai svarbios. Viduriniojo mokyklinio amžiaus berniukams svarbiausia terminalinė vertybė per kūno kultūros pamokas yra laimėjimai, o mergaitėms – nuoširdus bendravimas.

Palyginus mūsų ir kitų autorių panašių darbų rezultatus, galima teigti, kad egzistuoja daugybė vertybių, kurios atrodo vienodai svarbios ir bendros mokiniams. Tačiau bet kuri vertybė įgauna prasmę tik būdama tam tikroje hierarchinėje sistemoje. Nurodoma, kad asmenybės raida bei darna daugiausia priklauso nuo to, kaip ir kokios vertybės yra įsisąmoninamos [32]. Kaupiantis patirčiai, atskiros perimtos vertybės integruojamos į hierarchiškai organizuotą sistemą, kurioje kiekviena vertybė pagal jos svarbą užima atitinkamą vietą kitų vertybių atžvilgiu [1]. Ši teiginį patvirtina ir mūsų tyrimas. Panašias išvadas daro ir kiti autoriai [24; 30; 32], kurių tyrimai parodė, kad daugumai paauglių būdingos aukštu lygiu išskirtos vertybės: laimėjimai, bendravimas su draugais. Mūsų tyrimo duomenys atitinka ir E. Martišauskienės (2002) duomenis, kad paaugliai mano esą atsakingi, tačiau iš tikrųjų jie labiausiai ignoruoja atsakingumą. Vis dėlto šio tyrimo duomenys skiriasi nuo A. Budreikaitės ir E. Adaškevičienės (2010) tyrimo rezultatų, kai buvo nustatyta, kad paaugliams nereikšmingos instrumentinės vertybės yra lyderystė ir atkaklumas. Nepasikeitė tik tai, kad geranoriškumas bei drąsa ir šiuo metu nėra svarbios vertybės. Tai paaiškinama tuo, kad net aukštesniųjų klasių mokiniai sunkiai suvokia ir nelabai išsamiai apibūdina minėtų vertybių turinį [2], o šiame tyrime analizavome viduriniojo mokyklinio amžiaus mokinių vertybių raišką per kūno kultūros pamokas.

Mūsų tyrimo rezultatai nuo A. Budreikaitės ir E. Adaškevičienės (2010) tyrimo rezultatų skiriasi ir dar vienu ypatumu. Minėtos autorės neaptiko vertybių svarbos vertinimo skirtumų pagal lytį, o mūsų tyrimo metu buvo nustatyti statistiškai reikšmingi berniukų ir mergaičių atsakymų skirtumai.

Šie tyrimo duomenų skirtumai gali būti susiję su tuo, kad A. Budreikaitė ir E. Adaškevičienė (2010) V–VI klasių mokinių vertybes, kai vertybinės orientacijos dar tik formuojasi, o mes per kūno kultūros pamokas tyrėme VIII–IX klasių mokinių vertybių raiškos ypatumus.

Apibendrinant galima teigti, kad M. Lukšienės publikacijos apie žmogaus ir kultūros vienumą, apie vertybių ir dorinės motyvacijos reikšmę ugdymui(si) – svarbus priesakas dabarties ir ateities pedagogams. Šiame kontekste ir kūno kultūros mokytojo pagrindinis tikslas – ugdyti mokinį ne tik fiziškai, bet ir dvasiškai, todėl labai svarbu skiepyti geranoriškumo ir paklusnumo vertybes kaip moralinės brandos rodiklį.

Mūsų tyrimo ribotumas yra tas, kad rezultatai yra grindžiami tik apklausos duomenimis. Manome, kad galimi tolesni tyrimai, kuriuose būtų gilinamasi, ar vyresniojo mokyklinio amžiaus mokiniai per kūno kultūros pamokas nepradeda ignoruoti viduriniojo mokyklinio amžiaus laikotarpiu jiems svarbių vertybių.

Išvados

Analizuojant berniukų ir mergaičių vertybių raišką per kūno kultūros pamokas, nustatyta, kad berniukams ir mergaitėms svarbiausios instrumentinės vertybės yra atkalumas ir lyderystė. Tyrimo duomenys parodė, kad berniukų ir mergaičių instrumentinių vertybių vertinimas statistiškai reikšmingai skyrėsi ($p < 0,05$): berniukams reikšmingai svarbesnės buvo atkalumas ir lyderystė, o mergaitėms – atsakingumas ir paklusnumas. Nustatyta, kad berniukams statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$) svarbiausia terminalinė vertybė per kūno kultūros pamokas yra laimėjimai, o mergaitėms – nuoširdus bendravimas.

M. Lukšienės įžvalgos apie žmogaus ir kultūros vienumą, apie vertybių ir dorinės motyvacijos reikšmę ugdymui(si) – svarbus priesakas dabarties ir ateities pedagogams. Šiame kontekste ir kūno kultūros mokytojo pagrindinis tikslas – ugdyti mokinį ne tik fiziškai, bet ir dvasiškai, todėl labai svarbu skiepyti geranoriškumo ir paklusnumo vertybes kaip moralinės brandos rodiklį ir ieškoti tokių ugdymo formų, kurios atitiktų tiek berniukų, tiek ir mergaičių išpažįstamas vertybes, nes tyrimo duomenys atskleidė viduriniojo mokyklinio amžiaus mergaičių ir berniukų vertybių skirtumus.

Literatūra

1. Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. Dvasinio ugdymo Lietuvoje prasmė ir kryptis. *Pedagogika*, 2002, t. 60, p. 5–9.
2. Aramavičiūtė V. *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.
3. Barkauskaitė M. Meilė Lukšienė: laiko ženklai. *Pedagogika*, 2010, t. 100, p. 42–47.
4. Barkauskaitė M., Guoba A. IX–XII klasių moksleivių vertybinių orientacijų ypatumai. *Pedagogika*, 2003, t. 67, p. 77–83.
5. *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai*. Vilnius: Lietuvos švietimo ministerija, 2003.
6. Bitinas B. *Ugdymo filosofijos pagrindai*. Vilnius: VPU, 1996.
7. Bitinas B. Meilė Lukšienė: ugdyti žmogų demokratijai. *Pedagogika*, 2010, t. 100, p. 17–19.
8. Budreikaitė A., Adaškevičienė E. Sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūris į vertybes ir jų prasmės suvokimą. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 2010, Nr. 1 (76), p. 13–20.
9. Indrašienė V. *Socialinio ugdymo technologijos*. Vilnius: VPU, 2004.
10. Inglehart R., Baker W. Modernization, cultural change and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 2000, 65, p. 19–51.
11. Karoblis P., Majauskienė D., Paulauskienė J. Mokinių požiūris į olimpinį sąjūdį ir olimpinės vertybes. *Sporto mokslas*, 2009, Nr. 4 (58), p. 56–62.
12. Lee M., Cockman M. Values in children's sport: Spontaneously expressed values among young athletes. *International Review of the Sociology of Sport*, 1995, 30 (3 / 4), p. 337–348.
13. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. Projektai*. Vilnius: LR švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras, 1994.
14. *Lietuvos TSR bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos koncepcija*. Vilnius: Žinija, 1988.
15. *Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius, 1993.
16. *Lietuvos švietimo koncepcija*. Vilnius, 1992.
17. Lukšienė M. *Jungtys*. Vilnius: Alma littera, 2000.
18. Lukšienė M. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. XIII (Leo-Magazyn), 2008. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 690.
19. Malinauskas R., Klizas Š., Šniras Š. Viduriniojo mokyklinio amžiaus moksleivių socialinė adaptacija kūno kultūros pamokų metu. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 2008, 2 (69), p. 52–56.
20. Malinauskas R., Malinauskienė V. Sportuojančių jaunuolių psichikos sveikata ir vidinė darna. *Sveikatos mokslai*, 2007, 3 (50), p. 936–938.

21. Malinauskas R., Malinauskienė V., Dumčienė A., Dumbliauskas A., Šeščilienė I. M., Šniras Š. Sportuojančių moksleivių psichikos sveikatos ugdymo, taikant psichologinio poveikio priemones, ypatumai. *Visuomenės sveikata*, 2007, 1 (136), p. 40–45.
22. Markevičiūtė A., Kalkytė R., Adomaitienė V., Gudienė D., Vėlavičienė D. Paauglių psichikos sutrikimų sąsajos su jų patiriamais psichosocialinio prisitaikymo sunkumais. *Medicina*, 2007, 43 (8), p. 647–656.
23. Martišauskienė E. Vyresniųjų paauglių vertybių internalizacija įvairaus profilio mokyklose. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2002, 9, p. 151–161.
24. Martišauskienė E. *Paauglių dvasingumas kaip pedagoginis reiškinys*: monografija. Vilnius: VPU, 2004.
25. Martišauskienė E. Paauglių savęs vertinimo sklaida ir kaitos tendencijos reformuojamoje mokykloje. *Pedagogika*, 2010, t. 100, p. 64–69.
26. Mikaitienė G., Volbekienė V. Stimulation of the students' physical self-education via creating efficiency class climate. *Sporto mokslas*, 2002, 3 (29), p. 54–61.
27. Naul R. Olympic pedagogy as a theory of development of ethical and humanistic values in education. *Sporto mokslas*, 2008, 3 (53), p. 9–15.
28. Petrauskienė A., Matulevičiūtė D. Abiturientų mokymosi krūvio ir savijautos sąsajos. *Medicina*, 2007, 43 (4).
29. Petronytė G., Zaborskis A., Veryga A. Jaunimo alkoholinių gėrimų vartojimo rizikos veiksniai ir prevencijos programų kryptys. *Medicina*, 2007, 43 (2), p. 103–109.
30. Šukys S. *Sportinė veikla, kaip paauglių vertybinių orientacijų, asmenybės savybių ir socialinio elgesio formavimosi veiksnys*: edukologijos daktaro disertacija. Kaunas: LKKA, 2001.
31. Vasiliauskas R. Vertybių integravimas į ugdymo procesą mokykloje. *Pedagogika*, 2004, t. 74, p. 69–71.
32. Vasiliauskas R. Mokymo turinio įtaka kuriant mokinio vertybių sistemą. *Pedagogika*, 2005, t. 77, p. 20–24.
33. Way N., Reddy R., Rhodes J. Students perceptions of school climate during the middle school years: associations with trajectories of psychological and behavior adjustment. *American Journal of Community Psychology*, 2007, 40, p. 194–213.
34. Малинаускас Р. Динамика ценностных ориентаций Литовских студентов. *Социологические исследования*, 2006, 11, p. 146–150.

Summary

Artūras Akelaitis, Romualdas Malinauskas

VALUES EXPRESSION AMONG STUDENTS OF MIDDLE SCHOOL AGE IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES

The paper strives to answer the question which peculiarities of values expression among students of middle school age in physical education classes in the context of M. Luksienė's pedagogical legacy insight into past, present and future.

The aim of this study was to examine peculiarities of values education among students of middle school age in physical education classes.

Students of middle school age (14–15 years old) were separated in randomize way from Kaunas secondary schools: Kaunas "Purienų", Kaunas "Tado Ivanausko" secondary schools, and S. Darius and S. Girenas gymnasium. The participants of the study were 214 students of middle school age (108 females and 106 males). The measure of terminal and instrumental value orientations was evaluated using modified M. Rokeach questionnaire.

In the process of the research ethical and legal principles were observed. The statistical hypotheses were tested by applying the Student t-test.

The empirical study showed that for middle school age boys achievement, perseverance and leadership were significantly more important values, and for girls – sincere communication, responsibility and obedience.

Keywords: physical education classes, terminal and instrumental values, middle school age.

*Lietuvos sporto universitetas
Iteikta 2013 m. spalio mėn.*